

Marta Piestrzeniewicz

KONSPEKT LEKCJI

Klasa II gimnazjum

1. **Program:** Kazimierz Przybysz, Wojciech J. Jakubowski, Mariusz Włodarczyk, *Historia dla gimnazjalistów. Program Nauczania*, Warszawa 2000r. s. 52.
2. **Temat:** Przemiany społeczno- gospodarcze świata w XIX w.
3. **Podręcznik:** Kazimierz Przybysz, Wojciech J. Jakubowski, Mariusz Włodarczyk, *Historia dla gimnazjalistów: Dzieje Nowożytnie*. Podręcznik. Klasa II, Warszawa 2001, s. 239.

4. Cele ogólne.

Poznawcze: Uczeń poznaje przyczyny, przebieg i skutki przemian społeczno-gospodarczych świata w XIX w.

Kształcące: Doskonalenie umiejętności posługiwania się mapą, atlasem, tabelą, wykresem, diagramem.

Umiejętność doszukiwania się związków między faktami.

Rozwijanie umiejętności myślenia w kategoriach przyczynowo- skutkowych.

Wychowawcze: Kształtowanie szacunku dla dorobku kulturowego innej epoki.

5. Cele operacyjne:

Kat. A: Zapamiętanie wiadomości.

A₁. Uczeń zna przyczyny, przebieg i skutki przemian społeczno-gospodarczych w XIX w.

A₂. Uczeń zna najważniejsze wynalazki techniczne (umie podać imię i nazwisko wynalazcy, rodzaj wynalazku i datę wynalezienia).

1770 r. maszyna parowa - James Watt

1814 r. parowóz - Georg Stephenson

1837 r. telegraf - Samuel Finley Morse

1876 r. telefon – Aleksander Bell

1879 r. żarówka – Tomas Edison

1885 r. samochód – Carl Benz, Gottlieb Daimler

A₃. Uczeń zna terminy związane z tematem: rewolucja przemysłowa, urbanizacja, industrializacja, renta feudalna, liberalizm gospodarczy, kapitalizm.

Kat. B: Zrozumienie wiadomości .

B₁. Uczeń rozumie dynamikę rozwoju życia społecznego i gospodarczego na świecie w XIX w.

B₂. Uczeń rozumie znaczenie gospodarki w państwie.

- B₃. Uczeń rozumie relacje i związki zachodzące między faktami.
B₄. Uczeń rozumie i potrafi stosować terminologię związaną z tematem.

Kat. C: Stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych.

- C₁. Uczeń potrafi analizować tabele, wykresy, mapy tematyczne, diagramy, ilustracje.
C₂. Uczeń potrafi formułować wnioski na podstawie zebranego materiału.
C₃. Uczeń potrafi w kategoriach przyczynowo skutkowych wyjaśniać fakty historyczne.
C₄. Uczeń doskonali umiejętności korzystania z różnych źródeł i informacji: tabele, wykresy, mapy tematyczne, diagramy, ilustracje, obrazy, drzeworyty.

Kat. D: Stosowanie wiadomości w sytuacjach nietypowych.

- D₁. Uczeń potrafi wskazać społeczne następstwa rewolucji przemysłowej.

6. **Metody pracy:** Pogadanka, praca z podręcznikiem i materiałami otrzymanymi od nauczyciela.
7. **Forma pracy:** Z cała klasa (w trakcie pogadanki), praca w grupach.

8. Środki dydaktyczne:

Kazimierz Przybysz, Wojciech J. Jakubowski, Mariusz Włodarczyk, *Historia dla gimnazjalistów: Dzieje Nowożytne*. Podręcznik. Klasa II, Warszawa 2001, s. 239.

Atlas historyczny. Od starożytności do współczesności. Pod redakcją Izabeli Hajkiewicz, Beaty Konopskiej i Dariusza Przybytko, Warszawa 2001
(mapa: Europa po Kongresie Wiedeńskim, str. 41)

Andrzej Syta, *Dawne i nowe czasy. Historia. Część 2*, Warszawa 1994.
(rozdział pt. Przemiany gospodarcze i społeczne w pierwszej połowie XIX w., str. 58-64)

Ilustracje przedstawiające wynalazki i pracę w fabrykach.

Wykresy, tabele, diagramy przedstawiające rozwój społeczno-gospodarczy krajów Europy Zachodniej i Stanów Zjednoczonych.

Mapa ścienna.

Mapa tematyczna (dostarczona przez nauczyciela).

TOK LEKCJI

T	OGNIWA	TREŚCI MERYTORYCZNE	CZYNNOŚCI NAUCZYCIELA	CZYNNOŚCI UCZNIWA
2'	I. CZYNNOŚCI ORGANIZACYJNO PORZĄDKOWE		Sprawdzenie listy obecności	Uczniowie zajmują miejsca i wyjmują podręczniki
3'	II. REKAPITULACJA WTÓRNA	<ul style="list-style-type: none"> – rewolucje narodowo-liberalne – wojna secesyjna w Stanach Zjednoczonych (1861-1865) – zjednoczenie Niemiec i Włoch – przyczyny ekspansji kolonialnej (poszukiwanie taniej siły roboczej i nowych baz surowcowych, wzrost prestiżu państwa posiadającego kolonie, zmniejszenie przeludnienia, eksploatacja rolnicza i przemysłowa kolonii) 	Nauczyciel zadaje pytania: O czym mówiliśmy na ostatniej lekcji? Przyczyny ekspansji kolonialnej?	Uczniowie krótko odpowiadają na pytania: Walki rewolucyjne - Wiosna Ludów (1848-1849). Zjednoczenie Niemiec i Włoch. Wojna secesyjna (kto z kim walczył i dlaczego). Ekspansja kolonialna mocarstw (podają przyczyny).
2'	III. OGNIWO WIĄŻĄCE		Wprowadzenie do nowego tematu. Nauczyciel mówi: Ostatnio mówiliśmy o kolonializmie, który miał duży wpływ na rozwój gospodarczy świata w XIX w. Był kołem napędowy gospodarki, którą się dziś zajmujemy. Tematem dzisiejszej lekcji są przemiany społeczno-gospodarcze świata XIX w. (nauczyciel pisze temat na tablicy)	Uczniowie zapisują temat w zeszytach.
30'	IV. TOK LEKCJI WŁAŚCIWEJ	– terminy: industrializacja i urbanizacja.	Wykorzystując metodę pogadanki nauczyciel zadaje uczniom pytania:	Po przeczytaniu w domu podręcznika na str.236-239, uczniowie

<p>(opracowanie nowych treści)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – rewolucja przemysłowa – wynalazki: 1770 r. maszyna parowa - James Watt 1814 r. parowóz - Georg Stephenson 1837 r. telegraf - Samuel Finley Morse 1876 r. telefon – Aleksander Bell 1879 r. żarówka – Tomas Edison 1885 r. samochód – Carl Benz, Gottlieb Daimler – rewolucja agrarna (zastosowanie maszyn, płodozmianu, nowych odmian roślin, nawozów sztucznych, rozwój hodowli) – sytuacja robotników w pierwszej połowie XIX w. (antagonizmy między robotnikami a właścicielami fabryk, wystąpienia robotników w Lyonie, pierwsze ustawy chroniące robotników (1802, 1824, 1825, 1833), pierwsze związki zawodowe). – teorie ekonomii politycznej Adama Smitha (tezy wolności gospodarczej) 	<p>Co to jest industrializacja i co musiało nastąpić żeby ten proces był możliwy? Co to jest urbanizacja? Jakie były przyczyny rozwoju przemysłu? Jakie znacze wynalazki i ich wynalazców? Nauczyciel rozszerza treściowo odpowiedzi uczniów. Wyjaśnia terminy: renta feudalna i przymus cechowy.</p> <p>Nauczyciel dzieli klasę na trzy grupy. Każda z grup otrzymuje inny zestaw zadań wraz z materiałami dydaktycznymi.</p> <p>Grupa I Wyjaśnijcie pojęcie rewolucja przemysłowa i wymieńcie jej najważniejsze skutki. W jakim stopniu postęp techniczny wpłynął na rozwój rolnictwa.</p> <p>Grupa II Oceńcie sytuację robotników w pierwszej połowie XIX w. Scharakteryzujcie krótko nowe idee ekonomiczne w XIX w. oraz pierwsze próby ustawodawstwa socjalnego.</p>	<p>odpowiadają na pytania nauczyciela: Industrializacja to uprzemysłowienie. Żeby proces ten był możliwy należało znieść renetę feudalną, przymus cechowy, cła wewnętrzne. Urbanizacja to rozwój miast i wzrost ich liczby. Główne przyczyny rozwoju przemysłu: – rozwój techniki – węgiel głównym surowcem energetycznym – przejście z żeliwa na stal – odkrycie prądu elektrycznego Wynalazki: skonstruowanie samochodu, samolotu, wynalezienie telefonu, radia, fotografii i filmu.</p> <p>Uczniowie siadają w grupach określonych losowo przez nauczyciela. Uczniowie sprawozdawcy każdej grupy prezentują kolejno efekty pracy.</p>
---	--	---	--

			<p>Grupa III</p> <p>Korzystając z wykresów, diagramów i map tematycznych scharakteryzujcie dynamikę rozwoju gospodarczego krajów Europy Zachodniej i Stanów Zjednoczonych.</p> <p>Czas na przygotowanie 7 min.</p>	
5'	<p>V. REKAPITULACJA PIERWOTNA</p>	<p>Wnioski:</p> <ul style="list-style-type: none"> – rozwój przemysłu wydobywczego, handlu i rolnictwa – rozwój komunikacji (budowa infrastruktury kolejowej) – rozwój miast – postęp wiedzy medycznej i higieny (co zwiększyło przyrost naturalny) – migracja ludności do miast – pierwsze ustawy socjalne chroniące robotników 	<p>Wnioski.</p> <p>Nauczyciel zadaje pytania:</p> <p>Jak wynalazki wpłynęły na życie człowieka?</p> <p>Wpływ wynalazków na gospodarkę wiejską?</p> <p>Jakie nastąpiły zmiany w sytuacji robotników?</p>	<p>Uczniowie precyzują skutki przemian społeczno-gospodarczych:</p> <p>Zmienia się jakość życia, ludzie mogą łatwiej i szybciej podróżować (pociągi, samochody, samoloty)</p> <p>Rozwój przemysłu wydobywczego, hutniczego i metalowego.</p> <p>Zastosowanie urządzeń zwiększyło wydajność fabryk i poprawiło jakość wyrobów.</p> <p>Produkcja stawała się masowa.</p> <p>Węgiel stał się głównym surowcem energetycznym.</p> <p>Dzięki wynalazkom zmienił się obraz wsi (płodozmian, zastosowanie maszyn i nawozów sztucznych)</p> <p>Powstanie pierwszych ustaw chroniących robotników.</p>
2'	<p>VI. KONTROLA I OCENA</p>		<p>Nauczyciel ocenia poszczególne grupy.</p>	
1'	<p>VII. PRACA DOMOWA</p>		<p>Nauczyciel zadaje pracę domową:</p> <p>Sporządź tabelę najważniejszych wynalazków technicznych z drugiej połowy XVIII i pierwszej połowy XIX w., podając imię i nazwisko wynalazcy, rodzaj wynalazku i datę.</p>	<p>Uczniowie zapisują pracę domową w zeszytach.</p>

Grupa I

**Wyjaśnijcie pojęcie rewolucja przemysłowa i wymieńcie jej najważniejsze skutki.
W jakim stopniu postęp techniczny wpłynął na rozwój rolnictwa. (Czas 7 min.)**

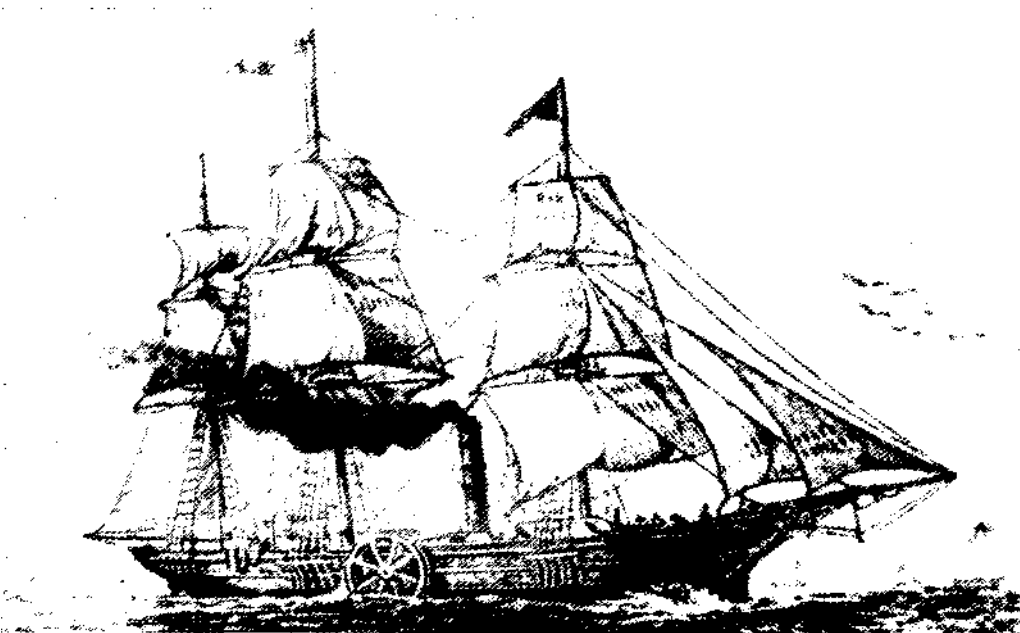
Tekst źródłowy:

Przemiany gospodarcze i społeczne w pierwszej połowie XIX w.

W pierwszej połowie XIX w. obserwujemy ogromny skok w rozwoju techniki. Przyspieszyło to rewolucję przemysłową, czyli przechodzenie od warsztatu i manufaktury do fabryki, zapoczątkowaną w poprzednim stuleciu w Anglii. W latach dwudziestych i trzydziestych rewolucja przemysłowa objęła również Francję, zachodnią część Niemiec, Belgię, a za oceanem Stany Zjednoczone. Jednak Anglia pozostała pierwszą potęgą gospodarczą i ojczyzną postępu technicznego. W latach 1820—1840 produkcja przemysłowa we Francji wzrosła o 20 procent, podczas gdy w Anglii przyrost sięgał aż 60 procent.

Wiek XIX określany jest często jako „wiek pary i elektryczności”, pierwsza bowiem jego połowa to triumf maszyny parowej, a ściślej parowego silnika tłokowego. Zastosowanie siły pary wodnej w przemyśle lekkim (włókiennictwo) sprawiło, że ta gałąź produkcji stała się kołem zamachowym całej gospodarki. Rostało zapotrzebowanie na węgiel jako źródło energii i wyroby hutnicze niezbędne do produkcji maszyn i urządzeń. To z kolei powodowało rozwój przemysłu wydobywczego, hutniczego i metalowego. Tu również zaznaczył się szybki postęp techniczny. Wykorzystanie maszyny parowej do napędzania pomp i wind w kopalniach zwiększało wydobycie węgla, a zastosowanie koks w udoskonalonym piecu hutniczym w początkach XIX w. pięciokrotnie zwiększyło jego wydajność w porównaniu z dotychczasowym.

W 1807 r. amerykański konstruktor Robert Fulton zbudował statek poruszany za pomocą łopatkowych kół, napędzanych silnikiem parowym. Pierwsza podróż odbyła się po rzece Hudson, ale już w roku 1819 pierwszy parowiec przepłynął Atlantyk.

„Savannah” — statek z napędem parowym, który po raz pierwszy przepłynął Atlantyk. Warto wiedzieć, że gdy zabrakło węgla, koniec podróży odbył się pod żaglami

Jeszcze w pierwszej połowie stulecia uruchomiono stałe linie trans-atlantyczne, łączące porty Anglii i Francji z Ameryką Północną.

Milowym krokiem w rozwoju żeglugi parowej było zastosowanie Śruby napędowej, zastępującej koło topatkowe. Wynalazku tego dokonał w 1836 r. Szwed — Jan Ericsson [czyt. erikson]. Dzięki temu można było budować większe i szybsze statki. Skracał się czas podróży, zwiększało bezpieczeństwo żeglugi.

Rozwój gospodarczy i przemiany cywilizacyjne nie byłyby możliwe bez dynamicznie rozwijającego się kolejnictwa. Przyczynił się do tego konstruktor angielski George Stephenson [czyt. dżordż stiwnsn], który w roku 1814 zbudował pierwszy parowóz i ciągle go doskonalił. W 1825 r. uruchomiono pierwszą linię kolei publicznej (Darlington-Stockton). Dzień inauguracji tego połączenia kolejowego — 18 września 1825 r. — został uznany za datę narodzin komunikacji kolejowej.

Kolejnictwo rozwijało się także w innych krajach europejskich: we Francji (pierwszą linię Paryż-Saint Germain, czyt. sę żermę, uruchomiono w 1828 r.), w Belgii i krajach niemieckich, a także w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej. O dynamice rozwoju tej dziedziny gospodarki Świadczy fakt, że w roku 1825 na całym Świecie było tylko 45 km linii kolei żelaznej. W połowie XIX stulecia w samej tylko Wielkiej Brytanii było 14 tys. km, a na całym świecie prawie 110 tys. km linii kolejowych.

Rozwój kolejnictwa w ogromnym stopniu przyczynił się do budowy licznych mostów, wiaduktów, tuneli, a także całej infrastruktury, jak stacje kolejowe, składy towarowe, porty itp.

Wynalezienie w 1837 r. przez Samuela Finleya Morse'a telegrafu (pierwszy telegram wysłany za jego pomocą zawierał pięć słów i został przesłany 4 września 1837 r.) przyczyniło się do zmiany nie tylko formy komunikowania się ludzi, ale zwielokrotniło także przekaz informacji.

Rewolucja przemysłowa ugruntowała pozycję nowej siły ekonomicznej — zamożnego mieszczaństwa (burżuazji), w którym, obok kupców i bankierów, coraz większą rolę odgrywali przemysłowcy, czyli właściciele Środków produkcji. Z drugiej zaś strony dokonały się istotne zmiany w strukturze zatrudnienia ludności. Dotychczas większa część społeczeństwa żyła głównie na wsi i utrzymywała się z pracy na roli. Obraz ten zaczął się gwałtownie zmieniać w pierwszej połowie XIX w. W rozwiniętych gospodarczo krajach kontynentu europejskiego i Ameryki Północnej coraz powszechniej ludność przenosiła się ze wsi do miast w poszukiwaniu pracy w ośrodkach przemysłowych. Kształtowała się zatem nowa warstwa społeczeństwa, nazwana proletariatem.

Następował szybki rozwój miast, w których coraz większy obszar zajmowały osiedla robotnicze, powstające wokół fabryk, zakładów przemysłowych i kopalń.

Grupa II

Oceńcie sytuację robotników w pierwszej połowie XIX w. Scharakteryzujcie krótko nowe idee ekonomiczne w XIX w. oraz pierwsze próby ustawodawstwa socjalnego. (Czas 7 min.)

Tekst źródłowy:

W pejzaż miejski zostały wkomponowane wysokie kominy fabryk i szyby kopalń. Małe osady miejskie rozrastały się w duże ośrodki przemysłowe, w których przeważali licznie robotnicy przemysłowi, stanowiący najbiedniejszą część społeczności miejskiej. Warunki, w których żyli i pracowali, były bardzo ciężkie. Czas pracy i wysokość zapłaty ustalał sam przedsiębiorca. W fabrykach pracowały zwykle całe rodziny. Kobiety i dzieci, nierzadko poniżej 10 lat, otrzymywały za tę samą pracę co mężczyźni znacznie niższe wynagrodzenie. Dzień pracy wynosił zwykle od 12 do 16 godzin.

Pociąg z około 1830 r.

Trudne warunki życia robotników rodziły coraz bardziej zaostrzający się antagonizm między proletariatem a właścicielami fabryk.

Rozwojowi przemysłu w pierwszej połowie XIX w. nie towarzyszył ogólny wzrost dobrobytu społeczeństw. Powtarzały się lata spadku koniunktury, kiedy kurczyły się możliwości zbytu nadmiernej ilości towarów, spadały ceny, co powodowało zahamowanie produkcji. Sytuacja ta oznaczała, że znaczna liczba robotników traciła pracę, a tym samym podstawy egzystencji.

W początkach XIX stulecia robotników nie chroniły żadne przepisy prawne. Nie byli ubezpieczeni od nieszczęśliwych wypadków przy pracy. Nie istniały zabezpieczenia finansowe w formie rent i emerytur. Coraz częściej też dochodziło do silnego manifestowania robotniczego niezadowolenia, które przybierało różne formy, w tym i pierwszych strajków. Zdarzały się wypadki niszczenia maszyn, w których robotnicy upatrywali źródło swoich nieszczęść. Stało się tak w 1812 r. w Anglii. Konsekwencją tych wystąpień było surowe rozprawienie się z protestującymi w ten sposób pracownikami i skazanie 16 z nich na śmierć.

Do historii przeszły dramatyczne wystąpienia robotników w ośrodku przemysłu włókienniczego w Lyonie we Francji w 1831 r. Powodem wybuchu powstania było zmniejszenie tkaczom i tak już głodowych zarobków. Stając do walki pod hasłem „żyć pracując lub umierać walcząc”, robotnicy z determinacją walczyli z uzbrojonymi oddziałami wojska. W 1834 r. wybuchło ponownie krwawo stłumione powstanie, które pochłonęło 300 zabitych i 300 rannych.

Wraz z dokonującymi się dynamicznymi przemianami gospodarczo-społecznymi aktualne stały się XVIII-wieczne teorie Anglika Adama Smitha [czyt. smisa], twórcy klasycznej ekonomii politycznej. Twierdził on, że głównym źródłem bogactwa jest praca i domagał się pełnej swobody działalności gospodarczej. Był zwolennikiem liberalizmu ekonomicznego. W myśl jego zasad państwo bądź inne organizacje (związki producentów, kupców lub cechów) nie powinny ingerować w swobodny handel dóbr i wymianę kapitału. Oznaczało to zakwestionowanie uznawanej dotychczas zasady ochrony własnego rynku (protekcjonizmu).

Dzięki wolnemu handlowi i swobodnej działalności gospodarczej rodziła się wolna konkurencja. Głoszone przez Smitha nowatorskie wówczas tezy o wolności gospodarczej były teoretycznym uzasadnieniem dążeń kształtującej się burżuazji przemysłowej, występującej przeciwko merkantylizmowi i stosunkom feudalnym.

Mieliśmy władzę właścicieli ziemskich dłużej, znacznie dłużej aniżeli trwa życie najstarszego z ludzi obecnych na tym zgromadzeniu — mówił w parlamencie angielskim przywódca burżuazji angielskiej John Bright — i proszę was, byście popatrzeli na rezultaty tej władzy. Właściciele ziemscy mieli nieograniczony wpływ w parlamencie i na prowincji [...] We wszystkich wielkich starciach, w których braliśmy udział, znajdujemy, że owa klasa panująca otrzymała wszystkie zaszczyty, podczas gdy lud otrzymywał wszystkie blizny.

Podczas gdy w poprzedzających wiek „pary i elektryczności” stuleciach głównym źródłem dochodów i bogacenia się były dobra ziemskie i handel, ograniczony zwykle do rozmiarów regionalnych, to w pierwszej połowie XIX w. w związku z procesem industrializacji, czyli rozwojem przemysłu, największe korzyści dawała produkcja przemysłowa i finanse. Nowym zjawiskiem stało się lokowanie uzyskanych nadwyżek finansowych w dalsze inwestycje. Powstały nowe formy działalności gospodarczej i finansowej — spółki akcyjne, które pieniądze na dalszy rozwój fabryk i przedsiębiorstw uzyskiwały poprzez sprzedaż akcji przedsiębiorstwa.

Zapotrzebowanie na kredyty spowodowało rozwój współpracy między wielkimi bankami europejskimi, a także współpracy banków z rządami i przedsiębiorstwami. Przykładem takiej działalności może potężny ród Rotschildów [czyt. rotschildów], który w pierwszej połowie XIX stulecia miał siedziby swoich banków we Frankfurcie, Wiedniu, Paryżu, Londynie i Neapolu.

Rozwijały się giełdy jako instytucje pośredniczące w przepływie kapitału finansowego (obrót akcjami, obligacjami i innymi papierami wartościowymi).

Te ogromne zmiany powodowały pogłębianie się różnic interesów pomiędzy starą szlachtą, arystokracją i klerem z jednej strony, a nową elitą ekonomiczną z drugiej (bankierzy, fabrykanci, finansjści).

Ciężkie warunki życia robotników sprawiały, że coraz częściej podejmowali oni walkę w obronie swoich żywotnych interesów, walkę o godne życie. Wraz z polepszeniem się koniunktury gospodarczej w połowie XIX w. zwiększały się zarobki robotników i poprawiała ich ogólna sytuacja. Było to jednak daleko niewystarczające.

Pierwsze próby obrony ich praw podjęto w Anglii. Ustawa z 1802 r. określała maksymalny czas pracy kobiet i dzieci, w zależności od gałęzi przemysłu. W 1824 r. w Anglii, a dopiero w 1864 r. we Francji cofnięto zakazy organizowania się robotników. W Niemczech nastąpiło to jeszcze później, bo w latach 1863—1870.

W 1833 r. w Anglii wydano ustawę zakazującą pracy dzieciom do lat dziewięciu. Powoływała ona również inspekcję fabryczną do kontroli stosunków panujących w fabrykach.

W połowie XIX w. doszło do połączenia organizacji robotników pracujących w brytyjskim przemyśle hutniczym i metalowym. Powstała w ten sposób organizacja zrzeszająca robotników wykonujących podobne zawody — związek zawodowy. Pierwsze związki zawodowe nie miały ambicji politycznych, walczyły natomiast o zakaz zatrudniania dzieci w przemyśle, krótszy dzień pracy, wyższe zarobki, o prawo do zasiłków chorobowych, odpoczynku i odszkodowań po wypadkach przy pracy.

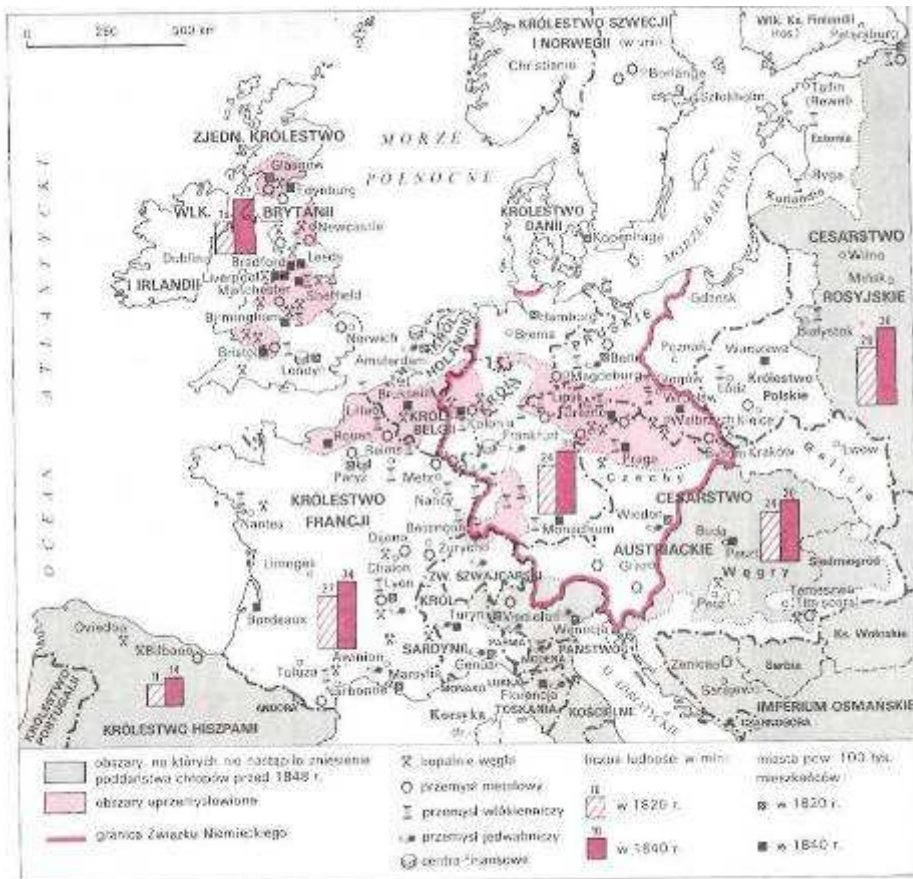
Reakcją na skrajny liberalizm, niski poziom życia robotników przemysłowych i niepomierne bogacenie się nowych elit społecznych był powrót do idei ogólnoludzkich. Bezwzględnej konkurencji przeciwstawiano dobro wspólnoty, zwracając się ku ideom szczęśliwego społeczeństwa, przedstawionego w dziele Tomasa More'a Utopia z początków XVI w. Autor opisywał w nim idealny ustrój sprawiedliwości społecznej.

Utopiści postulowali zniesienie własności prywatnej jako źródła wyzysku i zastąpienie jej wspólnotą majątkową i równością wszystkich obywateli. Zwolennikami tych idei byli Karol Fourier [czyt. furie] i Robert Owen [czyt. oten].

Duże znaczenie w rozwoju idei socjalistycznych miały koncepcje Henri de Saint-Simona [czyt. sę simą], który zgadzał się co prawda z ideą liberalizmu ekonomicznego, ale pozostawał pod silnym wrażeniem haseł rewolucji francuskiej — wolności i równości. Uważał, że tylko ci, którzy bezpośrednio wytwarzają dobra, mogą uczestniczyć w ich podziale. Zaznaczam — stwierdzał — że jest rzeczą bardzo istotną, aby idei pracy pozostawić całkowitą rozciągłość, do jakiej jest ona zdolna. Każdy funkcjonariusz publiczny, każdy poświęcający się naukom, sztukom, przemysłowi rękodzielniczemu i rolnictwu, pracuje w sposób równie pozytywny jak i kopiący ziemię albo tragarz noszący ciężary [...] Ale rentier, właściciel, który nie ma zawodu i który nie kieruje osobiście pracami koniecznymi dla uczynienia własności produkcyjną, stanowi ciężar dla społeczeństwa.

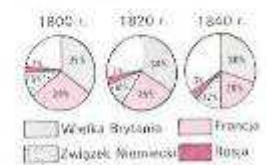
Grupa III

Korzystając z wykresów, diagramów i map tematycznych scharakteryzujcie dynamikę rozwoju gospodarczego krajów Europy Zachodniej i Stanów Zjednoczonych. (Czas 7 min.)

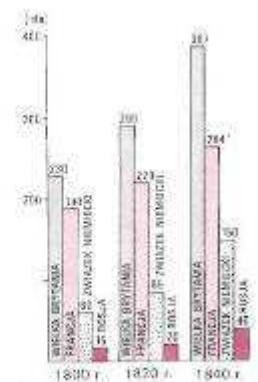

Gospodarka europejska w I połowie XIX w.

Procentowy udział w produkcji przemysłowej świata

Produkcja przemysłowa w mln funtów szterlingów

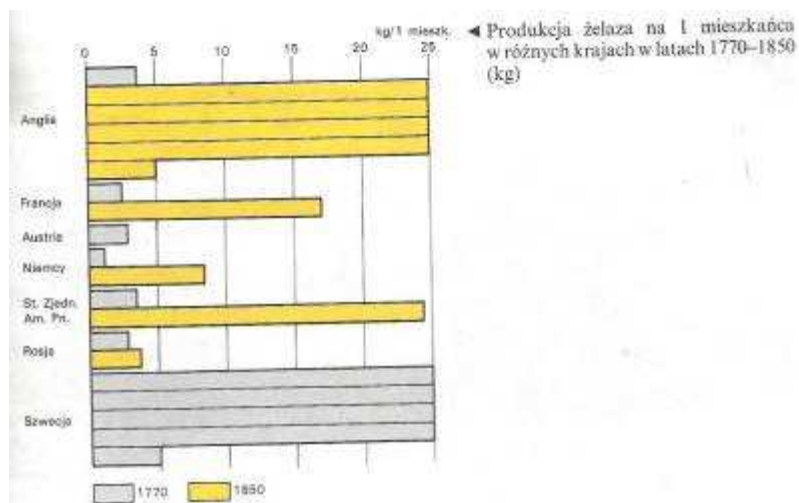
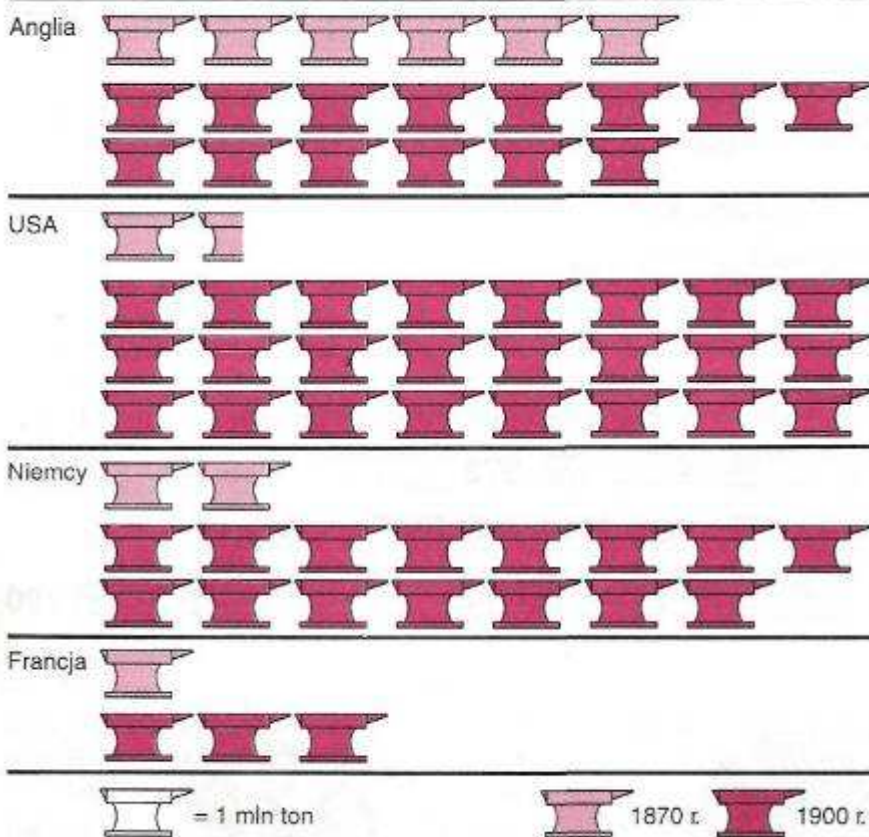

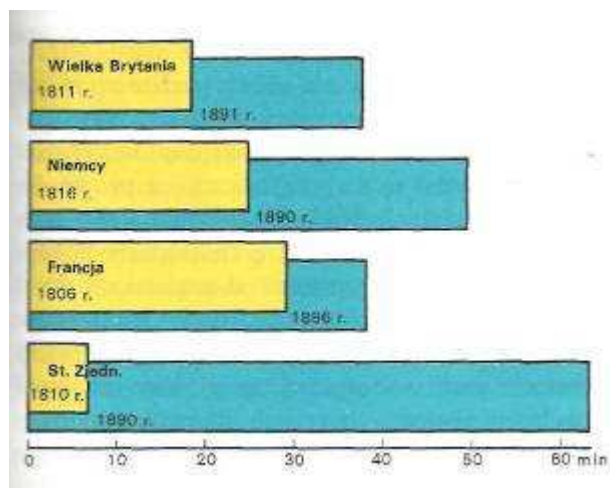
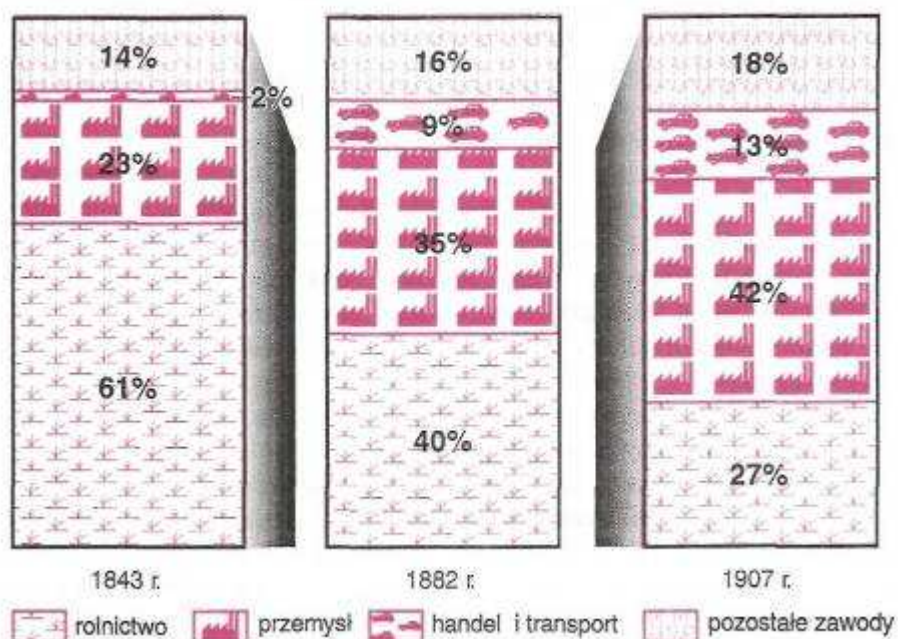
Tabela
Wzrost wydobycia węgla w niektórych krajach w pierwszej połowie XIX w.

Kraj	Wzrost w %
Anglia	80
Francja	7
Niemcy	8
USA	10

Produkcja żelaza i stali w latach 1870 –1900

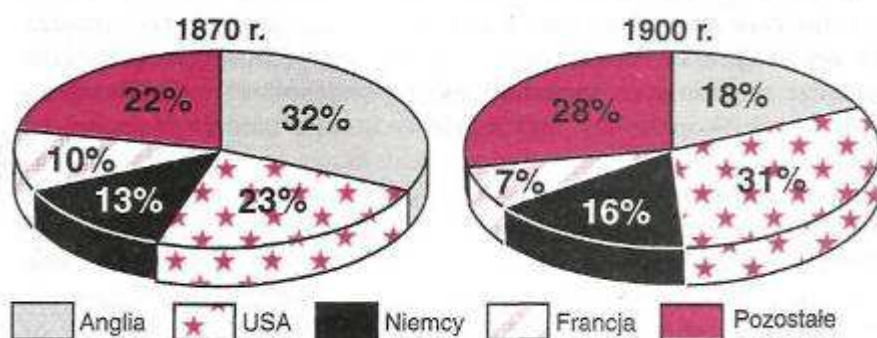

Zmiany zachodzące w składzie społecznym ludności najbardziej rozwiniętych państw

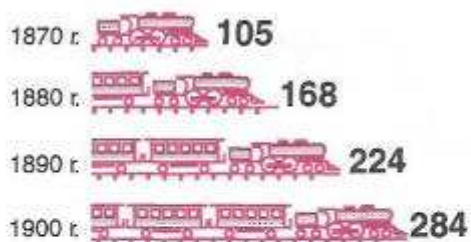
◀ Wzrost liczby ludności w najbardziej uprzemysłowionych krajach świata w XIX w.

Udział najbardziej rozwiniętych państw w produkcji przemysłowej świata w latach 1870–1900

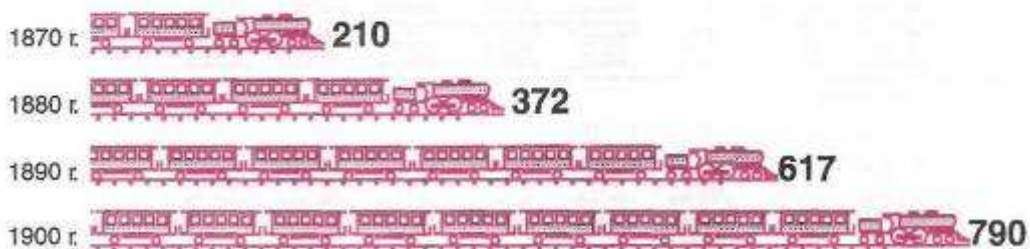

Rozwój linii kolejowych w latach 1870–1900 (w tys. km)

EUROPA

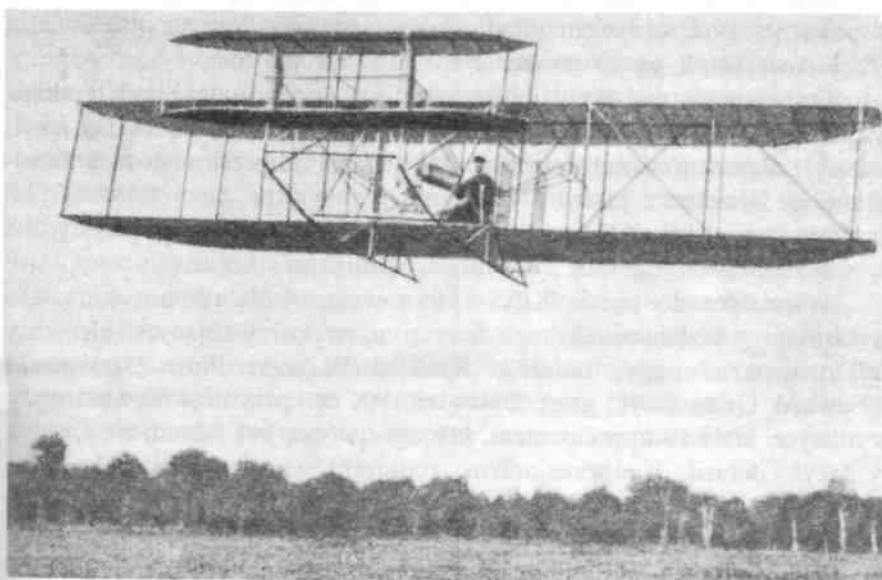

ŚWIAT

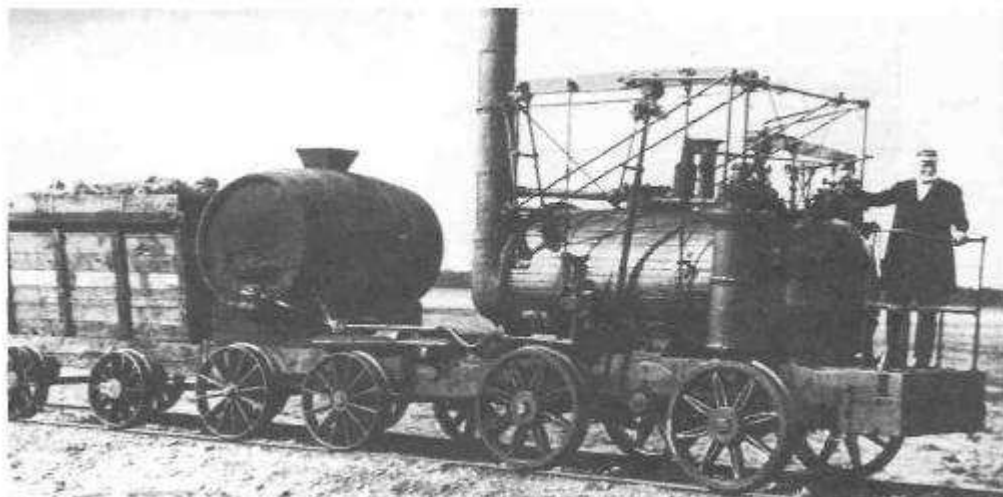

ILUSTRACJE

Samochód z przełomu XIX i XX w.

Samolot braci Wright nad polami Francji (1908 r.)

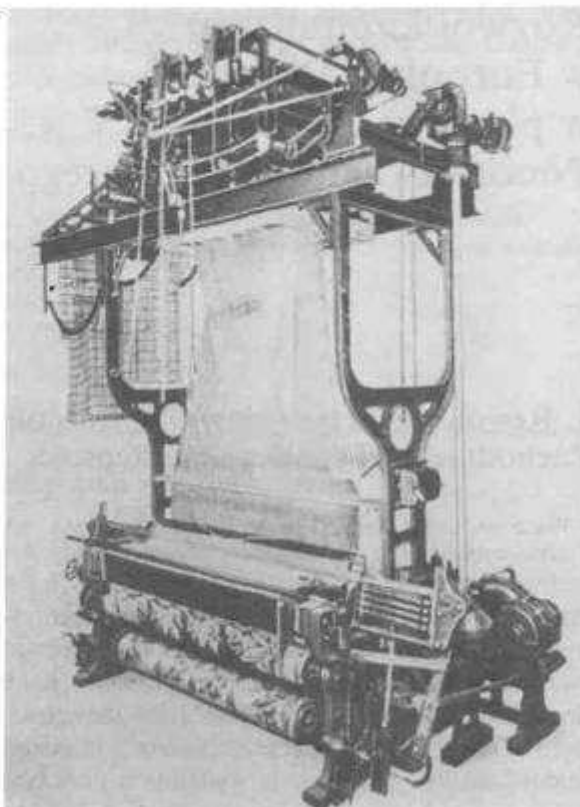

▲ „Puffing Billy”

Pierwsza używana lokomotywa konstrukcji Anglika Hedleya.

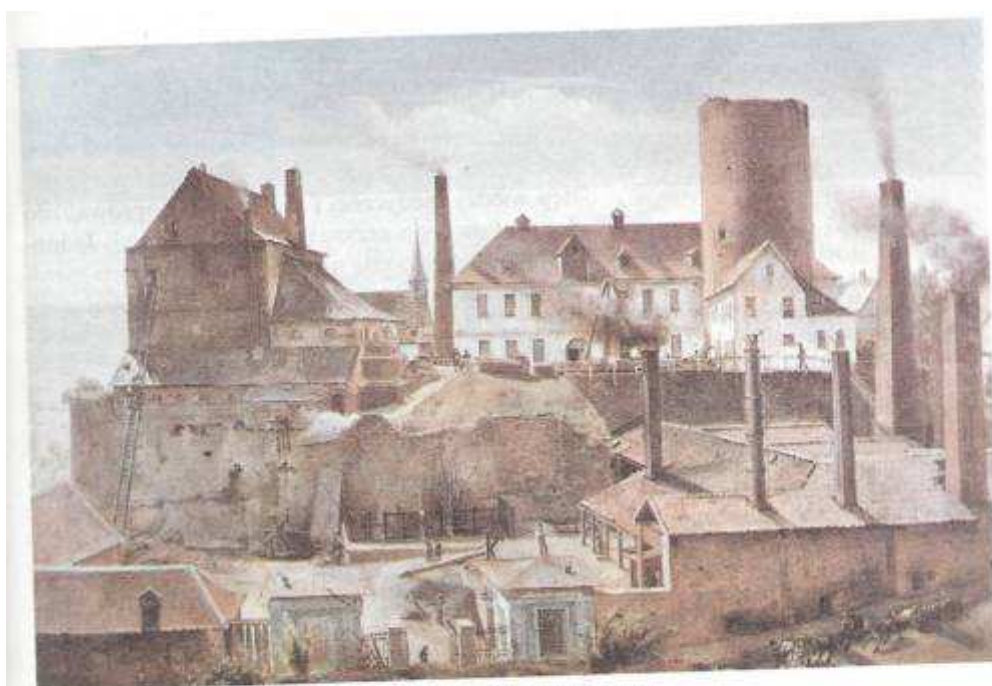
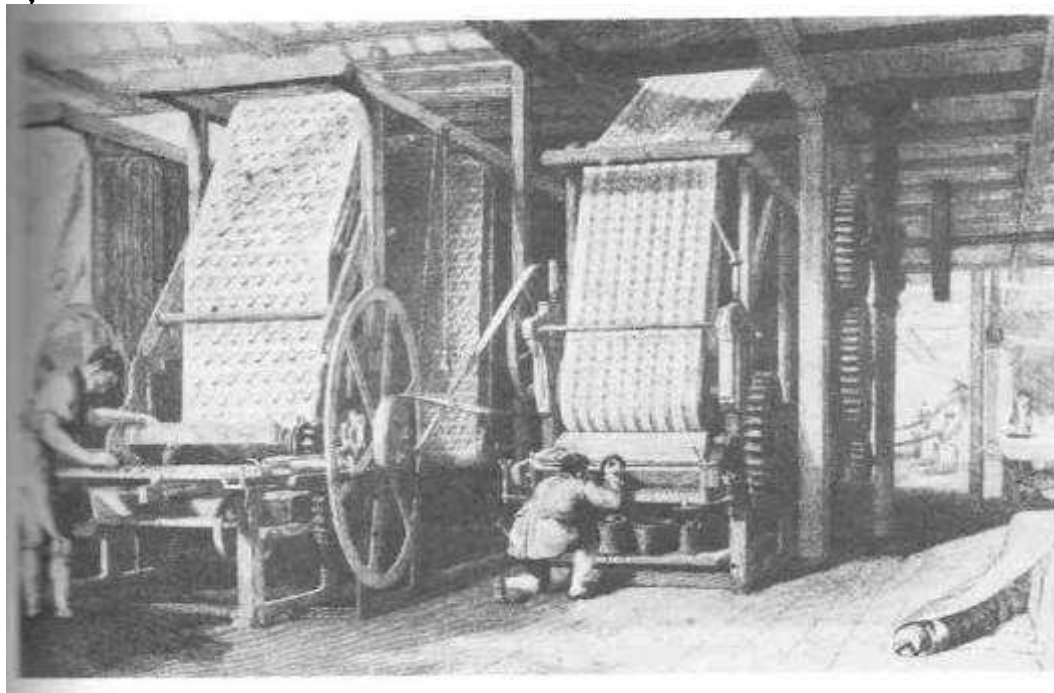
William Hedley (1779–1843) był obok Stephensona pionierem kolejnictwa w Anglii. Prócz prac nad wykorzystaniem wcześniejszych konstrukcji w transporcie kopalnianym opracował sam model lokomotywy parowej, który opatentował w 1813 r. (była używana aż do 1862 r.), a w którym zamiast kół zębatach wprowadził gładkie koła toczące się po gładkich szynach.

Tak wyglądała pierwsza maszyna tkacka – krosno mechaniczne ▶

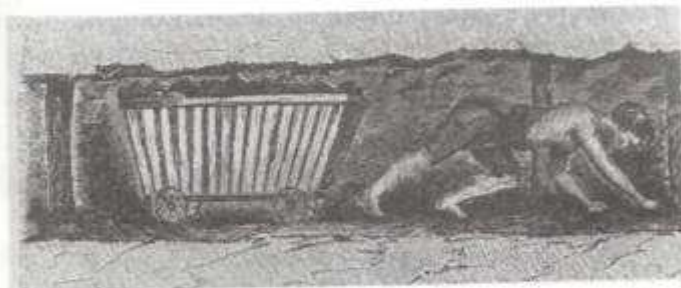
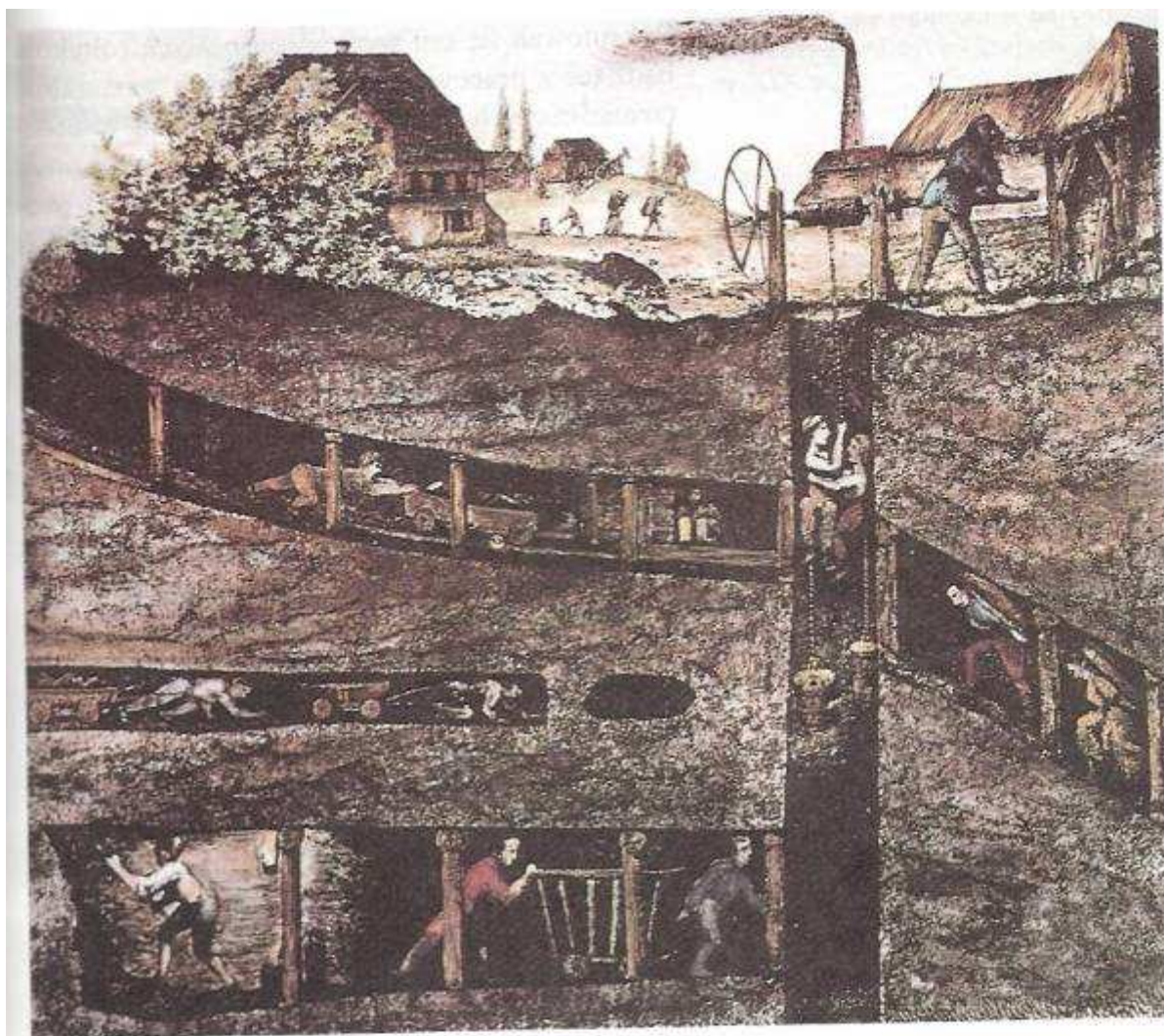

Wnętrze fabryki tekstylnej (perkalu)
z 1839 r.

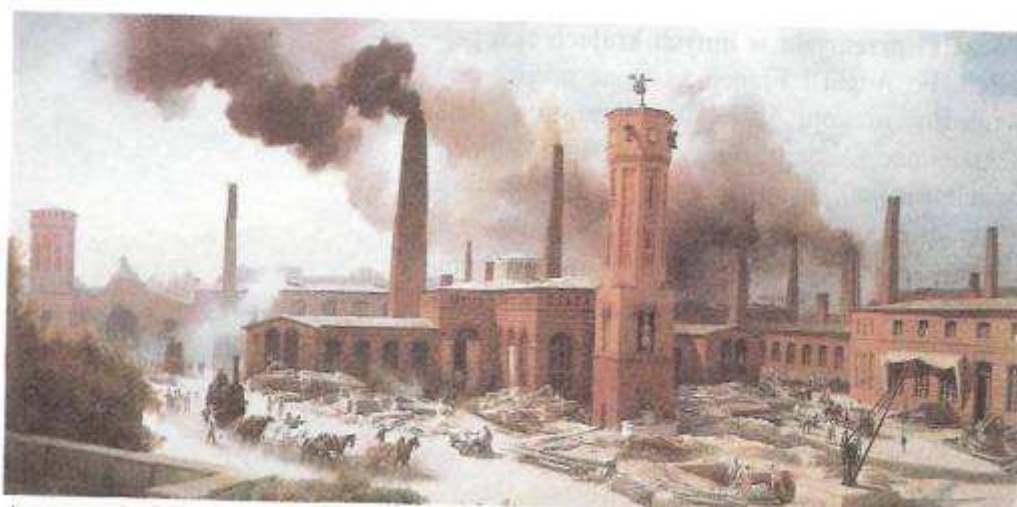
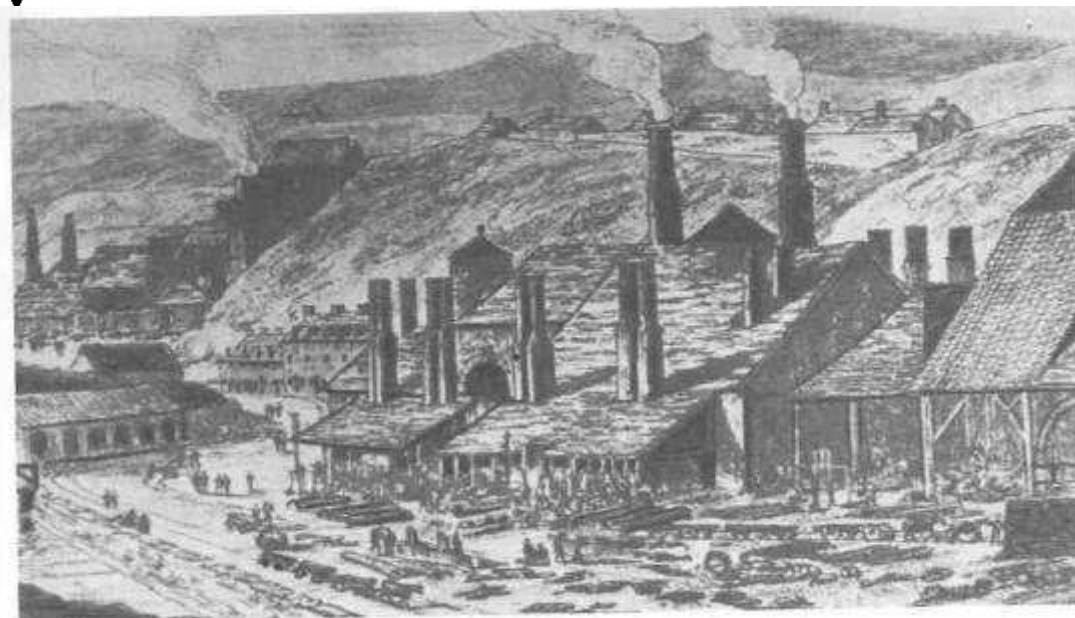
Alfred Rethel (1816–1859), *Zakłady Mechaniczne Narkort Co*
Obraz oddaje atmosferę dziewiętnastowiecznego miasta na terenie Ruhry. Zwróć uwagę na liczne kominy zadymiające okolicę.

W niskim korytarzu kopalni z trudem mieścił się wózek transportowy ciągnięty przez niemal czołgającego się robotnika. Wózek był przymocowany łańcuchem do nogi człowieka i pasa, którym jest on przewiązany.

▲ Drzeworyt nieznanego artysty wykonany około 1850 r. przedstawia pracę dzieci w jednej z angielskich dziewiętnastowiecznych kopalń węgla. Wykonywały one bardzo ciężką pracę w niezwykle trudnych warunkach. Często musiały się schylać, a nawet leżeć, by zmieścić się w chodnikach kopalni. Pracowały najczęściej 8-letnie dzieci, choć także i 4-, 5- 7-letnie po 14–15, a niekiedy i więcej godzin na dobę z jednogodzinną przerwą na posiłek. Często to one utrzymywały przy życiu swych bezrobotnych rodziców. Dopiero w 1819 r. uchwalono pierwszą ustawę regulującą kwestię pracy dzieci i to tylko w przemyśle bawełnianym.

J.G. Wood, *Huta w Walii (1811 r.)*.
Zwróć uwagę na dymiące kominy,
które zatrują atmosferę nędznego
robotniczego osiedla widocznego na
dalszym planie.

Karl Bierman, *Zakłady Budowy Maszyn i Odlewnia Żeliwa Borsiga przy Trakcie Berlińskim*

Obraz przedstawia z fotograficzną dokładnością dziewiętnastowieczny zakład przemysłowy w Niemczech. Zwróć uwagę na zwartą zabudowę placu, składowisko surowca, sposób jego dowożenia oraz ogromne czarne chmury dymu wypuszczanego wprost do atmosfery.